

З ЛИСТІВ ОБОРОНЦЯ
СВЯТО-МИХАЙЛІВСЬКОГО
ЗОЛОТОВЕРХОГО
МОНАСТІРЯ
(М. О. МАКАРЕНКО –
М. С. ГРУШЕВСЬКОМУ)

протоіерей Юрій МИЦИК,
Інна ТАРАСЕНКО

У статті розглядається листування видатного вченого, оборонця Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря М. Макаренка з М. Грушевським, вперше публікується його листування, яке зберігається в Центральному державному історичному архіві України у Києві. Листи М. Макаренка проливають світло на коло його наукових інтересів, деякі моменти біографії.

Ключові слова: Церква, монастир, листи, археологія, мистецтвознавство.

archpriest Yuri MYTSYK,
Inna TARASENKO

FROM A LETTER OF THE
DEFENDER OF ST. MICHAEL'S
MONASTERY
(M. MAKARENKO TO
M. HRUSHEVSKY)

The article discusses the correspondence of the famous scientist, defender of St. Michael's Monastery Mr Makarenko to Mr Hrushevsky. This is the first attempt to publish their correspondence, which is stored in the Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv. The letters of Mr Makarenko shed light on the

Видатний український вчений Микола Омелянович Макаренко (1877–1938) відзначився в галузі археології, мистецтвознавства та музеєзнавства. Але більше відома українській громадськості його роль як оборонця Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві. Коли злочинна влада більшовиків-комуністів, з якими нерозривно пов'язане войовниче безбожництво, руйнувала православні храми, особливо великих втрат зазнавав древній Київ. Коли дійшла черга у 1934 р. до цієї унікальної пам'ятки історії та культури, М. Макаренко був єдиним з науковців, котрий, не зважаючи на загрозу розстрілу, відмовився поставити свій підпис під заготовленим актом про необхідність знищення монастиря. Проте монастир зруйнували, а М. Макаренка спочатку заслали у Казань, потім знову заарештували і відправили у концтабір у Томську, а в 1937 р. розстріляли.

На жаль, життєвий шлях і творчий доробок М. Макаренка стали досліджуватися лише в роки горбачовської «перебудови», але далі кількох років справа не пішла. Зокрема чимало невиясненого

range of his scientific interests as well as some moments of his biography.

Key words: *church, monastery, letters, archaeology, art.*

залишається в біографії вченого. Ми спробували принаймні частково заповнити дану прогалину. В Центральному державному історичному архіві України у Києві в особистому фонді М. С. Грушевського

(ф. 1235), серед понад 13000 листів, написаних різними особами до цього видатного українського історика і громадсько-політичного діяча, є й листи М. Макаренка (справа № 620). Їх всього три, і вони були написані в період з 1906 по 1914 рр. Цікавим є вже сам факт листування двох видатних учених. Цікаво й те, що М. Макаренко не належав до числа графоманів, які надокучали М. Грушевському як редактору «Літературно-наукового вісника». М. Грушевський сам звертався до нього з пропозицією написати кілька статей для редактованих ним видань. Листи засвідчують, що М. Грушевського цікавив як редактора і вченого знаменитий Перещепинський скарб (Перещепино – нині селище міського типу у Дніпропетровській області) і руїни у Самгородку на Вінниччині, і він просив М. Макаренка написати статті на відповідні теми. Крім того, листи засвідчують зростання національної свідомості М. Макаренка, який здобув освіту російською мовою (в межах Російської імперії здобути її українською було неможливо), але виявляв зацікавлення українською літературною мовою і поступово таки досконало оволодів нею.

Врешті у додатках подаємо два листи дружини (?) М. Макаренка до М. Грушевського. Ці листи мають суто діловий характер і проливають світло на стосунки вченого із благодійним книготоргівельним товариством у Львові. Не переказуючи всіх згаданих листів, повністю наводимо їхній зміст.

* * *

№ 1

1906, січня 3 (1905, грудня 23). – Петербург.

«Глибокоуважаемому автору “Історії України-Русі” Михайлу Грушевському!

Посылаю оттиски своих статей. Убедительно прошу не найдете ли Вы возможным, высылать мне Ваши оттиски статей, помещенных в сборнике Акад[емии] наук «Статьи по славяноведению» В[ып]. I. Буду искренне благодарен.

Глубоко уважающий Вас Николай Макаренко.

Адрес: СПб (Россия), Петерб[ургская] стор[она] Зверинская ул. 17 б, кв. 8.

Николаю Емельяновичу Макаренко
1905 д[е]к[абря] 23»

(ЦДІАУ у Києві. – Ф. 1235. – Оп. 1. – № 620. – Арк. 1. – Автограф)

№ 2

1912, липня 22 (9). – Петербург.

«Глубокоуважаемый Михаил Сергеевич!

Прежде всего глубоко извиняюсь, что пишу Вам не на своем родном языке. Правда написать письмо не составило бы затруднения, но и то думаю, что в нем могут найтись несвойственные привычному Вам литературному языку погрешности. Я очень рад Вашему предложению быть сотрудником изданий Товарищества и неоднократно хотел было сам предложить что-нибудь, но воздерживался всякий раз, с одной стороны в силу правила или скорее привычки не лезть туда, где не спрашивают, выражаясь вульгарно, с другой стороны в силу отсталости моей от родного литературного языка. Теперь же, с большой благодарностью и с нескрываемым удовольствием постараюсь доставить Вам какую-нибудь статейку для Записок. Много есть у меня частью обработанных, частью лишь собранным материалом, но одно беда – так мало я имею на эти дела времени. Быть может с наступлением зимнего сезона у меня будет свободнее.

В настоящее время я только вернулся в Петербург с раскопок городища в Глинске Полт[авской] губ[ернии] и главным образом возился целую неделю с кладом золотых и серебряных предметов найденных в Полтавской же губернии, представляющий собою единственный в Европе по количеству и по качеству материала; предметы от IV до VII века (датированные монетами, византийскими штемпелями и портретом сасанидского царя) по происхождению византийских и персидских. Клад в настоящее время в Петербурге. По весу – золотых предметов ок. 1 пуда и серебряных, ок. 1¹/₂ пуда.

С искр[енним] уважением и готовностью быть полезным.

Н. Макаренко

1912 июля 9 дня.

СПб императорский Эрмитаж, Миллионная ул.»

(ЦДІАУ у Києві. – Ф. 1235. – Оп. 1. – № 620. – Арк. 4–5. – Автограф)

№ 3

1914, січня 19 (5). – Петербург.

«Глубокоуважаемый Михаил Сергеевич!

Прежде всего извините меня за мою кацапську мову, бо так отстав від свого рідного, що стидно. Получил Ваше приятное для меня приглашение участвовать в «Україні» и шлю Вам свое согласие, конечно. Одно меня немного смущает – времени мало имею на частные работы – служба и днем и вечером одолела. Но, во всяком случае, постараюсь дать для 1-го №-ра кое-какие заметки. Свое обещание о Перещепинском кладе и Старгородских развалинах я помню, но о кладе пока еще писать не могу, по некоторым от меня независящим обстоятельствам, о Старгородке же я думаю приготовлю ко 2-му № или 3-му, если эта статья будет для Вас желательна.

Еще раз позвольте выразить Вам мою искреннюю признательность за столь лестное для меня предложение.

Искренне Ваш Н. Макаренко

СПб Петербургская сторона, Церковная 4 а, кв. 18.»

(ЦДІАУ у Києві. – Ф. 1235. – Оп. 1. – № 620. – Арк. 6. – Автограф)

Додаток

Листи К. Макаренко

№ 1

Початок ХХ ст. – Петербург(?).

«Книжная торговля Львовского благотворительного общества просит у Вас извинения за замедление высылки денег. Причиной сего было то обстоятельство, что отправка Вам денег во Львов была довольно затруднительная, т. к. переводом за границу посылать нельзя и адрес Ваш по-[немецки] писать затруднительно, да и мелочь и золото затруднительно посылать в письме. На будущее время покорнейше просим Вас, если можно, выслать нам несколько конвертов с Вашим адресом.

Заведующая книжной торговлей К. Макаренко».

(ЦДІАУ у Києві. – Ф. 1235. – Оп. 1. – № 620. – Арк. 2. – Автограф. Штемпель: «Книжная торговля благотворительного общества Львовского земства»)

№ 2

Початок ХХ ст. – Петербург(?).

«Книжная торговля Львовского благотворительного общества посылая при сем в уплату числящегося за нами долга 50 руб. (пятьдесят руб.), покорнейше просит Вас в получении нас уведомить, а также снова побеспокоить Вас просьбой о присылке в следующий раз снова конверты с подписью и на ту сумму, которую мы должны будем Вам платить; от этого счета остался за нами 1 руб., которые просим Вас причислить в следующую присылку нам книг.

Заведующая книжной торговлей К. Макаренко».

*(ЦДІАУ у Києві. – Ф. 1235. – Оп. 1. – № 620. – Арк. 3. –
Автограф. Штемпель: «Книжная торговля благотворительного
общества Львовского земства»)*